

WELK WESTEN ALS TOEKOMST VOOR HET OOSTEN?

Bernard Tuyttens(1)

Deze bijdrage werd geschreven in oktober 1991.

De Sovjetunie geeft zich gewonnen. Uit onvermogen en door overmacht. Eerst stond ze de westelijke cordon sanitaire af aan wat vroeger quantité négligeable was, de volkeren die er wonen. Moskou oordeelde dat de opbrengst van deze aanslag op de illusie van de militaire veiligheid haarvoldoende financiële ademruimte zou bieden om het eigen huis economisch aan te passen aan de nieuwe tijd. Die gok bleek verkeerd. Op het ogenblik dat deze regels geschreven worden zijn Moskou en Washington weliswaar een ongeziene discussie aan het voeren over vormen van wapenbeheersing waarvan zelfs fanatieke vredesmilitanten tot voor een paar jaar niet hadden durven dromen. Maar het instant nut daarvan is gering. Op de jaarvergadering van het I.M.F. te Bangkok zou de Groep van Zeven leidende industriële landen (G7) het er in alle stilte over eens geworden zijn financiële noodhulp te geven aan de Sovjetunie in het geval van een externe betalingscrisis.

Alhoewel de betalingsbalans gemeten aan de grootte van het land relatief niet eens zo'n apocalyptisch beeld biedt, is er een onontwijkbaar liquiditeitsprobleem. De Sovjetunie vertoonde midden oktober '91 een geschat tekort aan vreemde deviezen van 7 miljard dollar voor de laatste vier maanden van het jaar. In het officiële communiqué van G7 wordt dit voorzichtigheidshalve niet vermeld. De Sovjetunie beschikt nog nauwelijks over voldoende deviezen om gedurende twee maanden eerder aangegane schulden en verplichtingen af te lossen. De goudreserves blijken beduidend minderomvangrijk te zijn dan aangenomen. 240 ton zegt Yavlinski, terwijl dat er in 1952 nog 2.500 waren. De I.M.F.-taal slaat toe. Wellicht zal de G7 bovenop het pakket substantiële voedsel- en humanitaire hulp (7,5 miljard dollar) nog eens 1 miljard dollar financiële hulp bieden. De Sovjetunie mag geen kredietwaardigheid verliezen. Dat zou binnenkort automatisch gebeuren omdat zowel in de V.S., als in Japan en Canada weten gewoonte voorschrijven in geen geval overheidskrediet te verlenen aan schuldenaars die opgehouden hebben hun schulden af te lossen. Noem de gebroken wet dan maar noodhulp, zo luidt de redenering in Washington, Tokio en Toronto. Daar prikkelt de kolossale

business opportunity voor de komende generaties de financiële en commerciële zintuigen.

Gorbatsjov moet een bittere pil slikken. Voor deze aartssocialist - of noem het sociaal-democraat, so what - is het duidelijk geworden dat het Sovjetfalen wijst in de richting van een markteconomie. Van een omelet kan niet opnieuw een ei gemaakt worden, merkt het Britse, liberale weekblad *The Economist* smalend op. Bijgevolg is nu in de Sovjetunie op continentale schaal een operatie herontdekking van het ei ingezet. In de karikatuur die dit oplevert, neemt de easy money een prominente plaats in. Het is zonder meer ongebreidelde kapitalisme, zoals het nergens elders ter wereld reëel bestaat.

Een OPEC van ideeën

Socialisme had tijdens de afgelopen periode voorvelen iets te maken met preken (de heilsverwachting van de klasseloze maatschappij). In de meer illusievolle moderne wereld is het eerdere overtuigen. Het gaat om een opdiepen en optillen van de meer zonnige, gemeenschapsgerichte zijde van de menselijke natuur. Dwang komt daar niet aan te pas. Een maatschappelijk paradijs op aarde is niet iets dat gevorderd of afgedwongen wordt. De heerser die toch zo'n weddenschap aangaat, belandt volautomatisch tussen de plooiën van de geschiedenis. Omgekeerd straalt niets zoveel vanzelfsprekende kracht uit als een zelfgemaakte keuze voor gemeenschappelijkheid. Al was het maar op basis van de eenvoudige gedachte dat er bij ons evenveel jonge doden in het roekeloze weekendverkeer vallen als in het eerste het beste ongewenste low intensity conflict.

De breidel van de opgelegde gemeenschapszin is in Oost-Europa afgelegd. Wat overblijft zijn primaire reflexen. Laat ons zeggen dat in Oost-Europa tegenwoordig meer energie opgeslorpt wordt door ordinaire drift dan door een soort arbeidsadel. Veel socialistische eervalt er niet meerte rapen. Maar kijk, tijdens het legendarische CN N-dubbelinterview met Yeltsin enkele dagen na de ontspoorde coup poging, had Gorbatsjov er al in zoveel woorden op gewezen. Ja, er zijn nog steeds socialisten, er is nog meer «left of the Left» dan een stel kortzichtige zelfverklaarde genieën inschat. De Sovjet-president verwees expliciet naar de Westeuropese sociaal-democratie als iets dat als resultaat van vasthoudendheid een vaste waarde is en blijft.

Gorbatsjov had er eerder al aardig volgetankt. De ideeënrijkdom van de Wes-

teuropese sociaal-democratie houdt inderdaad gemeenschappelijke veiligheid, duurzame ontwikkeling, en pluralisme in. Voor de rest van de wereld lijken de Europese SP's wel een OPEC van ideeën. Elke partij poogt in de eigen rangen de intellectuele en organisatorische vernieuwing op gang te brengen. Dat is het tegendeel van de zogenaamde identiteitscrisis waarin de Europese sociaal-democratie zou verkeren.

Door het forfait van het communisme is ze tegelijk versterkt en verzwakt. Ze is versterkt omdat ze niet langer geplaagd kan worden met het verwijt van een veronderstelde sympathie voor een bevoogdend en bureaucratisch socialisme. Van die miserie is ze af. Ze is verzwakt omdat er voor de gevestigde belangen niet langer een dreiging van een effectief alternatief bestaat. In de mate dat er vroeger op het gemeenschappelijke Euro-aziatische continent inderdaad zoiets bestond als een even ontwikkelde als geloofwaardige dreiging van een politiek alternatief, werd de hand van de Europese sociaal-democratie versterkt. Ooit heeft een jeugdig communisme één zesde van de wereldoppervlakte beheerst. Later werd dat zelfs één derde.

Op de derde verdieping van het hoofdkwartier van de SP en PS aan de Brusselse Keizerslaan hangt een oude affiche waarop Emile Vandervelde verkondigt «S'il le faut, le socialisme sera du côté de la révolution». Die geheven vinger ligt niet eens zoveel generaties achter de rug. Wat nu nog overblijft is een keuze tussen het Amerikaans en het Europees systeem.

Ter linkerkant staat de sociaal-democratie van de EG en Scandinavië er alleen voor. Zelfs de Sovjet-partijleider heeft ze aangewezen als een baken in duistere tijden. Men zou geneigd zijn te denken dat deze eenzame last zwaar om dragen is. Heel Oost-Europa beweert in volle ernst dat haar toekomst in het westen ligt. The West is the best. Which West?

Welke perspectieven openen zich? Zeker is dat centra als Moskou, Praag en Boedapest er «het noorden bij zullen verliezen». Het onbespoten Scandinavische, of - noem het- Zweedse model loopt op zijn laatste benen. De internationaliserende economie heeft Stockholm het besluit opgedrongen dat er slechts één remedie bestaat voor de politieke verkoudheid die het resultaat is van die economische rukwind. Dat is toetreden tot de EG. Later volgen Helsinki en Oslo. Thuis stelt men het voor alsof de EG zal toetreden tot Zweden, in Brussel zegt de ambassadeur onomwonden dat zijn land wil toetreden tot de EG. De waarheid zal - hopelijk -

ergens in het midden liggen. Hoe dan ook, de sociaal-democratieën van de EG en Scandinavië zullen de wederzijdse plooiën gaandeweg glad strijken.

Sociaal-democratie in de spiegel

Als politiek saldo levert dat een brede Europese linkerzijde op die zo ongeveer alleen een nieuwe linkse codex moet opstellen. De vraag is niet zozeer of ze daartoe intellec-tueel in staat is, dan wel of ze daarvoor voldoende kracht, maar vooral ook macht heeft. Hoe ziet «the State of the Union» eruit?

De sociaal-democratie heeft in geen geval uitgeblonken door een uitgebreide theorievorming. Ideologie is er weliswaar altijd geweest. Haar plaats was aan de marge van het partijleven (de vorming) of in de warme gloed van de hooggestemde verklaringen. Zeker in ons land is ideologie een te mijden pad. We hebben ooit één ideoloog met aanzien voortgebracht. De genante nagedachtenis van Hendrik De Man heeft alle naoorlogse generaties een ideologische onthouding opgelegd.

Wat is de sociaal-democratie dan we!? Ongetwijfeld een praktijk, een handelen. Dat kan zowel aftasten als doorduwen betekenen. Zeker is dat ze alles te maken heeft met het tegengaan van hinderlijke afhankelijkheden en vermijdbaar lijden. Dat is een minimumdefinitie. Aan de wieg van deze optie staat verontwaardiging om wat men zelf heeft meegemaakt of vastgesteld. Het besluit daaruit is dat de wereld veranderd moet worden aan de hand van een coherente politieke lijn. Die moet de ambitie hebben eerder op oorzaken dan op symptomen in te werken. Bovendien moet ze beantwoorden aan de vereiste van de begrijpelijkheid, van het voor de hand liggende, van het gezond verstand. Socialisme kan slechts gedijen voor zover het overeenstemt met de ervaring van het merendeel van de mensen. Het moet zowel aansluiten bij de menselijke natuur als bij de rationaliteit. Door-gedreven theorievorming komt daar niet aan te pas. Wie politiek optreedt is verantwoording verschuldigd aan het volk, meer dan aan de als heilig afgekondigde leer. Zijn lijn moet standvastig, coherent en principieel zijn, maar om feiten kan hij niet straffeloos heen.

Ijzeren wet

Hoe zien die feiten eruit? Er springen er minstens twee in het oog, die kundige antwoorden vereisen. Het eerste kan mits de nodige moeite in elk land apart aangepakt worden. Het is een revolte tegen de ijzeren neiging van professionele

dienstverleners om structuren, hiërarchieën en prioriteiten te bedenken en in stand te houden die een afhankelijke onderklasse creëren. De Openbare dienst durft haar eigenlijke doel, de dienstverlening, al eens tussen haakjes zetten. Openbaar is ze amper. Dat was niet enkel een Oosteuropese ziekte. Ook bij ons zijn er voldoende bureaucratische en andere apparaten die zichzelf eerder als doel dan als middel bekijken.

Het tweede is de ijzeren wet van de huidige economieën om zich niet langer aan nationale grenzen te storen. Dit beweren lijkt de evidentie zelf. Reeds in het midden van de jaren '60 had elke welmenende linkse militant al wel een boekje over het fenomeen multinationals gelezen. In het midden van de jaren '80 moest hij machteloos vaststellen dat het experiment Mauroy (een nationale economische relancepolitiek) voor de bijl ging omdat zo ongeveer de hele Franse linkerzijde het transnationaal karakter van de economie miskend had. De verhoogde koopkracht van de gemiddelde Fransman leverde nauwelijks bijkomende tewerkstelling op omdat iedereen alles behalve Franse produkten kocht.

Een Gemeenschap

Een segment van de politieke klasse heeft daaruit de nodige lering getrokken. Wat niet langer op nationale schaal kon, moest binnen een ruimer statenverband geprobeerd worden. Gelijk hadden ze: de EG moest dienst doen als raam voor een nieuw links project. Die keuze beantwoordt zonder de minste twijfel aan het criterium van de rationaliteit. De zwakte ervan is dat ze vooralsnog uitsluitend celebraal is. Veel gevoelens komen er niet aan te pas. In brede lagen van de bevolking vindt men de EG een goede zaak. Waarom? Waarschijnlijk is ernietveel meer reden dan het inzicht dat het zeker géén slechte zaak is. Het is een politiek bewijs uit het ongerijmde, meer niet. Europa, hoe nodig het ook is, heeft weinig of geen mobiliserende waarde. In de succesfilm van een aantal jaren geleden «Un monde sans pitié» verzucht het jonge hoofdpersonage dat aan de jeugd nog slechts één ideaal voorgehouden wordt: een eengemaakte markt. Behalve in de directielokalen van de financile en industriële wereld staat inderdaad niemand daarvoor op.

De remedie die de Westeuropese sociaal-democraten zichzelf het beste voorschrijven is de definitieve keuze voor het internationalisme. Dat houdt niet eens in dat zou worden afgezien van het verdedigen van als essentieel of valabel ervaren nationale belangen. Neen, niemand vergeet de eigen wieg. Een beweging even-

min. Het adagium dat macht beter gedeeld wordt, in dit geval dooreen supranationaal en een nationaal niveau, blijft geldig. Machtsdeling en een streven naar gelijkheid van behandeling is ethisch verkieslijk. Ook praktisch wordt het versterkt door het voordeel dat de bijdrage die elk kan leveren aan de gemeenschap (de Europese Gemeenschap) gemaximaliseerd wordt. Het gaat met andere woorden niet om een brutaal opzijshuiven van nationale belangen. Het betekent veeleerdat men de nationale sociaal-democratische belangen op een - noem het gedragen - veredelde, verlichte manier beveiligt en versterkt. De welvaartstaat, die grote verdienste van de naoorlogse époque, kraakt weliswaar binnen de nationale staten in de financile voegen. In minder fortuinlijke Europese landen blijft ze tot de verbeelding spreken.

Zorg dragen voor het milieu, de verhouding mens-natuur de plaats bieden waar ze recht op heeft, voldoende sterkte opbouwen om wat hoop te bieden aan het zuiden, het zijn doeleinden die niet langer louter en alleen nationaal gerealiseerd kunnen worden. De werkelijkheid is dat niemand een anderen gelijkwaardig middel ziet om de kern van de sociaal-democratische ambities te verwezenlijken. Zoals links elders succesvolle pogingen doet om machtsconcentraties in handen van de land- of huiseigenaar, de bureaucraat, de bevuiler, de rijke of de bevoorrechte, het medisch corps of de patroons tegen te gaan, moet ze evenzeer de moed hebben om hetzelfde te doen tegenover een economie waarvoor nationale grenzen sinds lang geen storende factor meer zijn. Het is elementair gezond verstand.

Nog steeds weegt de schizofrenie bij de eeuwige aarzeling tussen nationalisme en internationalisme zichtbaardoor. De verzamelde sociaal-democraten willen wel iets Europees. Het beeld daarvan is Vrij helder uitgetekend maar het hart en de gewoonte leggen de nationale partituurals verplicht stuk op. Ersteekt ongetwijfeld een dosis waarheid in de vertrouwde boutade «de best geslaagde nationalisatie is de nationalisatie van de socialistische partijen». Wie Oost-Europa met de vingerwil wijzen omwille van zijn excessief nationalisme kan zichzelf niet langerveroorloven koppig vast te houden aan rekenkunde en spraakkunst van de nationale omschrijving. Dat hokje kan best gezellig zijn, maar het is te klein.

De sociaal-democratie heeft de onhebbelijke gewoonte precies halt te houden op de lijn waar de geïnternationaliseerde economieën hun aanloop nemen. Dat is een vaststelling die de Italiaanse communisten, in schrille tegenstelling met de Europese naamgenoten, sinds lang gemaakt hebben. De PCI zoekt aansluiting bij de Socialistische Internationale, die levende mythe van de wereldwijde sociaal-

democratie, maar evenzeerbij de socialistische fractie in het Europees Parlement. Ze hebben het gelijk aan hun kant. Inde schuivende politieke en vooral economische geografie zal links internationaal zijn of niet meerzijn. Vaarwel zeggen aan de 19de eeuw, de glorieperiode van de opbouw van de natie-staat, houdt de dwingende plicht in om meteen de 21ste eeuw binnen te stappen. Veel folklore moet overboord. Concreet betekent dit dat links aan diegenen in haar rangen die de EG-weg wezen, het historisch gelijk moet geven.

Waarom beweert links niet vlakaf dat de hele 1992-opwelling in essentie tot één maatschappelijk resultaat zal leiden : te veel macht in handen van te weinig «uitverkorenen»? Zo'n toestand is een lont voor een democratische actie. De student revolteert tegen de almacht van de professoren. De kiesgerechtigde wenst weliswaar een krachtig bestuur, maar het moet uitdrukkelijk democratisch aanrenkenbaar zijn. In dat opzicht is de EG de hofleverancier van karikaturen. Politiek is de ministerraad binnen de Gemeenschap het «centraal comité» (erg weinig volk, quasi grenzeloze macht), het Europees Parlement de «Opperste Sovjet» (zeer veel volk, weinig of geen macht). Het verschil met de glorie-dagen van Breznev is dat er nog een beperkte club van financiers en industriëlen bestaat die niet geheel zonder reden kan volhouden dat hij de touwtjes in handen houdt. Het klopt dat de beheerraad van een groot aantal transnationale bedrijven meer macht heeft dan de regeringen van kleine of middelgrote staten.

Het verzet tegen politiek onzindelijke machtsconcentraties is een absolute linkse deugd. Die oproep tot tegenkanting is zelfs de reden waarom socialisme nooit af is. Wie sterker, uitgekookter, rijker, slimmer is of gewoon meergeluk heeft, stapelt macht op ten nadele van de anderen en dient uiteindelijk nog slechts de eigen privileges. Binnen de EG gaat het om een politieke, maarbovenal om economische machtsconcentratie. De socialist of sociaal-democraat is de enige die hiertegen verzet zal plegen. De oligarchist en de paternalistische conservatief zullen het beveiligen, de liberaal zal het toejuichen als een noodzakelijke voorwaarde voor vooruitgang, de centrist zal er het excuus van de oorspronkelijke gelijke kansen rond breien, de christen-democraat zal een paar jaar nadat de socialist met enig goed gevolg gepoogd heeft het verzet te organiseren de pluimen van alles tegelijk op zijn hoed proberen te steken.

Wat heeft dit alles met Oost-Europa te maken? Ten eerste is er de aandrang waarmee alle regeringsleiders ten oosten van de Oder aansluiting bij de EG bepleiten. Die druk heeft er nu zelfs de erg naar de EG-binnenkant gerichte

voorzitter van de Commissie, Jacques Delors, van overtuigd dat zijn Organisatie dringend vorm moet geven aan «een structuur die 30 leden aankan». Dat is vanzelfsprekend over-acting. Laathetons erbij houden dat 20 leden binnen 1 Ojaar al moeilijk genoeg te verteren zal zijn om de politieke verbeelding aan het werk te zetten. Eerst behoorlijk verdiepen, dan uitkijken naar verbreding en vervolgens vaststellen dat ook verbreding de weg naar verdere uitdieping van de integratie wijst. Het is ongetwijfeld een linkse optie om dat breed Europa te voorzien van een centrale federale regering die verantwoording verschuldigd is aan een Parlement met fel opgedreven bevoegdheden. Geopolitiek biedt dit het voordeel het enige antwoord te zijn op de vrees voor een wereld die uitsluitend naar de wens van de ene grote, de Verenigde Staten, gemodelleerd wordt.

Ten tweede bestaat de enige raad die gegeven kan worden aan overtuigde nationalist in Oost-Europa erin dat integratie van volkeren, naties en staten ook zin heeft op basis van het puur eigenbelang, dat er nu zo hoog aangeschreven staat. Dat advies zal geenszins vlot beluisterd, laat staan nageleefd worden. De reden ligt voor de hand. Internationalisme was in Oost-Europa iets dwangmatigs. Zich van dit corset bevrijden is er erg populair. In West-Europa gelooft zowat iedereen dat het tegendeel meer perspectief biedt. Nationale souvereiniteit wordt er te licht bevonden om nog langer dienst te doen als ultieme ratio.

Socialisten houden het individu de spiegel van de gemeenschap voor. Vertrekkend van de morele waarde van elke mens zijn ze ervan overtuigd dat we met zijn allen samen beter af zijn wanneer ieder individu in staat gesteld wordt zijn eigen bijdrage te leveren. De gemeenschap brengt elk van ons zo immens veel meer op dan om het even welke individuele inspanning. Als die gemeenschap haar plicht nakomt doorvoorelk individu te doen wat de enkeling toch nooit voorzichzelf kan doen, dan worden we als leden van de gemeenschap beloond.

In deze tijd van ontsprend individualisme zal elke rechtgeaarde linkse hiermee instemmen. Waarom aarzelt hij of zij nog langer om het woord «individu» te vervangen door «nationale staat» en de «gemeenschap» door de «Europese Gemeenschap»?

Staten kunnen het zich - evenmin als aparte mensen - niet langer veroorloven louter eigengereide, egoïstische wezens te zijn. Een Gemeenschap brengt hen meer op: welvaart, invloed, kansen op beheersing van wat hen nationaal tussen de vingers glipt, tegengewicht tegen die andere grote waarmee men het lang niet

altijd eens is en een paardemiddel tegen genante machtsconcentraties.

(1) Bernard Tuyttens is werkzaam bij de Unie van Socialistische Partijen E.G.

